

6. Арутюнова Н.Д. Метафора и дискурс // Теория метафоры. – М., 1990. – С.5-32
7. John Gray. Men are from Mars, Women are from Venus. – Harper Collins Publisher, 2004. – 368p.
8. John Gray. Mars and Venus together forever. – Perennial Currents, 2005. – 262p.
9. John Gray. Mars and Venus in the Bedroom. – HarperPerennial, 1995. – 224p.
10. John Gray. Mars and Venus on a date. – Harper Collins Publisher, 1999. – 400p.

УДК 821.04.10

*Снітовська О.Й.
(Дрогобич, Україна)*

МЕТАЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У статті виявлено та обґрунтовано метажанрові особливості інтелектуалізованої літератури: естетична рефлексія її суб'єкта щодо осмислення проблем літератури і мистецтва взагалі; когеренція індивідуальної свідомості суб'єкта інтелектуалізованої літератури та форм суспільної.

Ключові слова: інтелектуалізована література, генерика, метажанр, роман-парабола.

В статье выявлены и обоснованы метажанровые особенности интеллектуализированной литературы: эстетическая рефлексия ее субъекта по осмыслению проблем литературы и искусства вообще; когеренция индивидуального сознания субъекта интеллектуализированной литературы и форм общественной.

Ключевые слова: интеллектуализированная литература, генерика, метажанр, роман-парабола.

The author of the article identifies and elicits the metagenre features of intellectual literature: her individual's aesthetic reflection on the realizing the problems of literature and art on the whole; coherence of the peruliar subject's consciousness that belongs to the intellectual literature and public forms.

Keywords: intellectual literature, generic, metagenre, novel-parabola.

Встановлюючи художньо-стильові особливості інтелектуалізованих літературних творів, необхідно здійснити їх систематизацію за ознакою та на основі жанрової специфікації. Літературний жанр як усталений тип художньої творчості є одним із головних елементів систематизації літературних творів, який іноді отожднюють із терміном «літературний вид». Незважаючи на те, що жанр є головною категорією поетики, однак на сьогодні не існує обов'язкової єдиної теорії жанру. Кожна літературознавча школа

інакше визначає найважливіші ознаки, застосовуючи різні критерії поділу на жанри, зокрема мова йде про феномен жанрової гібридності у процесі інтелектуалізації літератури та літературизації філософії. В. Іванишин виокремлює суміжні змістоформи генерики, оскільки майже кожний жанр епосу, лірики, драми у процесі свого історичного розвитку започаткував нові варіації у сфері генерики. Ця історична змінність зумовлена творчим пошуком якомога ефективніших форм відображення, зображення та самовираження. Унаслідок цього відбувається взаємопроникнення літературних родів, трансформація видів у процесі їхнього історичного розвитку, історико-літературне й авторське перероблення й еволюція жанрів. Тому в генетиці літератури наявні твори, у яких синтезовано різні родові, видові та жанрові ознаки (ліро-епічні, епо-драматичі, ліро-драматичні тощо). На цій підставі виокремлюють такі суміжні змістоформи генерики: балада, билина, дума, байка, буколіка, співомовка, ліро-епічна поема, мемуари, щоденки, літературний портрет, художня біографія тощо [1: 226 – 231]. У межах нашого дослідження важливим є твердження про мобільність (взаємопроникнення, трансформація, еволюція, гібридизація) родо-видової, жанрової специфікації літератури. Наслідком культурно-історичного процесу виникнення і утвердження у літературному просторі гібридизованих жанрових змістоформ є поява метажанру.

Для означення жанрової модифікації та гібридизації літератури сьогодні побутує ряд понять. Зокрема, М.Бахтін говорить про «позаієрархічні жанрові форми» [2: 358]; В.Мірошніков уводить поняття «синтетична форма культури», протиставляючи його «філософській прозі», яка витворена методом трансформації у матеріал мистецтва формотворчого елементу філософської прози – «естетичної рефлексії» [3]. Ю.Поддубнова, узагальнюючи дослідження Р.Співак [4: 53.], Н.Л.Лейдерман [5: 33], Ю.Н.Тинянова [6: 245], визначає основні риси метажанру: 1) позародова спрямованість: метажанр долає прив'язаність жанру до конкретного літературного роду. Тобто метажанри не просто розташовуються поверх звичайних жанрових груп, але й поверх родових; 2) прагнення вийти за рамки літературного простору в іншу, більш широку систему координат. Метажанр виявляється якимось синтетичним за своєю природою утворенням; 3) структурно-семантична природа жанру і метажанру. Метажанри можуть бути утворені не лише шляхом актуалізації та трансформації стародавнього жанрового архетипу, а й іншим, неконвенційним, шляхом. У першому випадку працює правило: чим більш актуальним для епохи виявляється той чи інший архетип, чим більшою є сфера його поширення, тим виправданішими стають його метажанрові намагання; 4) особливості побутування жанру і метажанру в історико-літературному процесі. Метажанри неконвенціональні за своєю внутрішньою структурою є значно пов'язані з конкретною епохою та її культурою. Їх існування завершується із завершенням конкретної історичної епохи та її культури. Дослідниця не дає кінцевого визначення метажанру, лише вказує на його «міждисциплінарну», «синтетичну» природу, присутній у ньому «культурологічний аспект жанру» [7]. Поняття «метажанр», на думку Мажари Н.С., репрезентує постійний закон оновлення мистецтва – вихід у позажанровість, спричинений прагненням подолати умовно-літературний простір шляхом опанування загальнокультурного, при цьому дослідниця зараховує метажанри мемуаристики, художньої біографії та письменницької публіцистики до літератури «non fiction» – не художньої [8: 65 – 69]. О. Стужук визначає метажанр як утворення, об'єднане

не лише загальним предметом художнього зображення (зовнішній аспект), а насамперед способом художнього вираження (внутрішній аспект), що впливає з особливого типу естетичного мислення-відчуття та художнього бачення [9: 5]. Фантастика, детективи, мемуари, художня біографія – такими метажанрами, на думку О. Галича представлена система «синтетичних міжродових і суміжних утворень, що мають ознаки усіх трьох літературних родів, а також дотичних до них жанрів науки чи мистецтва, об'єднаних за певною ознакою» [10: 112]. Таким чином, розуміння природи і сутності метажанрів інтелектуалізованої літератури виявляє себе у зв'язку із культурно-історичними характеристиками Нового і Новітнього часів, сцієнтизмом світобачення, антисцієнтистськими настроями епохи та її людини, відчуттям відчуження і розгубленості людини, відчаю і зневіри.

Однак, проблема вивчення метажанрових особливостей у генологічному визначенні інтелектуалізованої літератури є недостатньо розробленою, що й обумовило вибір теми даної статті.

Метою статті є виявлення та обґрунтування метажанрових особливостей інтелектуалізованої літератури.

Між традиційними жанровими формами художньо-образного освоєння дійсності та метажанрами інтелектуалізованої літератури немає абсолютного розриву, однак прагнення людини в умовах накопичення знання цілісно сприйняти і осмислити дійсність, потреба пізнати себе і визначити своє місце у всесвіті обумовлює виникнення у художньому слові нових жанрових форм виявлення смислу. Філософський стиль мислення автора та його втілення, перехід у художньо-поетичний зміст та структуру твору руйнує усталені стереотипи щодо жанрової стабільності, породжує жанрові модифікації, сприяє появі нових гібридизованих жанрів.

Метажанр інтелектуалізованої літератури – це жанровий новоутвір, який виникає як когеренція різних форм свідомості (мови, філософії, релігії, міфології, науки, моралі, права, політики та мистецтва) на основі інтелектуально-раціонального підходу до художньо-естетичного відображення/сприйняття дійсності у мистецтві слова і вияв естетичної рефлексії суб'єкта літературної творчості (у системі: автор – твір – герой – читач/глядач/критик/дослідник), що обумовлює вибір зображуваних явищ, характер художньо-авторського ставлення до них і рефлексивні судження про них, інноваційні індивідуальні зміни в композиційній структурі твору та засобах поезики.

У дослідженні жанрових особливостей інтелектуалізованої літератури опираємося на концептуальні змістово-стильові її ознаки, які визначають жанрові особливості інтелектуалізованої літератури, обумовлюють виникнення метажанрів як новоутворів жанрової змістоформи. А саме: у художньому творі *присутня філософська концепція*, яка визначає його структуру; дано авторський *філософсько-концептуальний аналіз «метафізичних» проблем буття* (які не піддаються вивченню за допомогою експерименту та методів конкретних наук), стосунки людини зі світом, спільнотою, натовпом, іншими людьми; дано *аналіз стану світу*; особлива *активність художньої думки* по відношенню до зображуваного життєвого матеріалу; у співвідношенні суб'єктивного та об'єктивного *підвищено ролі суб'єктивного начала; рефлексія, думка, осмислення домінує над фактом, зображенням*; у художньо-образному зображенні дійсності автор *тяжіє до умовності*, яка вимагає від суб'єктів літературної творчості уяви і рефлексії, щоб співвіднести первинну

дійсність і її художнє моделювання в образі, слові, тексті і підтексті; *параболічність мислення*; *експериментальність обставин*, у яких відбувається перевірка теоретичних положень авторської концепції, думок автора; *логізовані характери*, які в особах розігрують, відтворюють, персоніфікують думки автора; *особливий характер впливу на читача* – художній доказ ідеї, звернення не стільки до почуттів, скільки до розуму; *екзистенційно-філософський спосіб мислення і світовідчуття суб'єкта*; *метафоричність свідомості*; *інтенціональність твору*, що домінує над фабульно-сюжетним його змістом тощо.

Сьогодні можемо назвати такі типологічні метажанри: інтелектуальна проза, філософська есеїстика, соціальна фантастика, філософсько-наукова лірика, які виникають на стику естетизації філософії та філософічності, екзистенційності літератури і конкретизовані метажанровими змістоформами – щоденник, притча, есе, філософський роман, роман-утопія (антиутопія), драма ідей, фантастична притча, роман-сповідь, міфологічна повість, роман-парабола, «театр абсурду», автобіографічний роман тощо.

Для з'ясування метажанрової специфіки інтелектуалізованої літератури на основі використання інтелектуально-раціонального підходу до художньо-образного відображення дійсності в мистецтві слова та виокремлення ознак інтелектуалізації художнього тексту нами проаналізовано твори українських та зарубіжних письменників кінця Нового та Новітнього часів: притча «Убогий Жайворонок» Г.Сковороди (1722 – 1794), стилізований під епістолярний жанр трактат «Гармонійний розвиток у людській особистості естетичних і етичних начал» С.К'єркегора (1813 – 1855), стилізована під епістолярний жанр книга «Вибрані місця із листування з друзями» М.Гоголя (1809 – 1852), вірш «13 листопада 1844. С.-Петербург» Т.Шевченка (1814 – 1861), оповідання-детектив «Вбивство на вулиці Морґ» Е.По (1809 – 1849), поема «нові драми» «Пер Чюнт» Г.Ібсена (1828 – 1906), п'єса-дискусія «Пігмаліон» Б.Шоу (1856 – 1950), сонет «Чого ти, хлопе, вбравсь у стрій лицарський» І.Франка (1856 – 1916), повість-притча «Портрет Доріана Грея» О.Вайльда (1856 – 1900), роман «Пан» К.Гамсуна (1859 – 1952), новела «Intermezzo» М.Коцюбинського (1864 – 1913), *вірш* «*Contra spem spero!*» Л.Українки (1871 – 1913), роман «На Сваннову сторону» М.Пруста (1871 – 1922), новела «Маріо і чарівник» Т.Манна (1875 – 1955), коротенький роман «Джакомо» Дж.Джойса (1882 – 1941), новела «Перевтілення» Ф.Кафки (1883-1924), роман-антиутопія «Сонячна машина», п'єса «Чорна Пантера і Білий Медвідь» В.Винниченка (1880 – 1951), філософська драма «Життя Галілея» Б.Брехта (1898 – 1956), повість-притча «Старий і море» Е.Хемінґуея (1899 – 1961), повість «Тисячокрилий журавель» Ясунарі Кавабата (1899 – 1972), автобіографічний роман «Планета людей» А.С.Екзюпері (1900 – 1944), роман-антиутопія «1984» Дж.Оруелла (1903-1950), роман «Нудота» Ж.П.Сартра (1905 – 1980), п'єса «Носороги» Е.Йонеско (1909 – 1994), п'єса-романс «Санта-Крус» Макса Фріша (1911 – 1991), роман-притча «Володар мух» У.Голдінґа (1911 – 1993), філософська повість «Сторонній» А.Камю (1913 – 1960), есе «Вікно», повість «По той бік безодні. Готична новела», повість «Очі Атоса. З родинної хроніки» І.Качуровського (1918), параболічний роман «Людина-коробка» Кобо Абе (1924 – 1993), роман «Сто років самотності» Г.Г.Маркеса (1927) «Записки українського самашедшого» Л.Костенко (1930), романи «Ім'я троянди», «Празьке кладовище» Умберто Еко (1932), роман-детектив «Запах. Історія одного вбивці» Патріка Зюскінда (1949), книга «Останній світ» К.Рансмайра (1954), повість «Казка про калинову сопліку» О.Забужко (1960), алхімічна комедія «Голова Якова» Любка Дереша (1984).

Серед взірців інтелектуалізованої літератури для аналізу ми відібрали насамперед ті твори, які найкраще можуть слугувати взірцем, проілюструвати своєрідність та розмаїття жанрових новоутворів, метажанрів, які виникли на основі ієрархії традиційних установлених жанрів. При цьому ми керуємося настановою М.Бахтіна про те, що позаієрархічні жанрові форми, авторські форми, а також тон цих форм є традиційними по своїй суті, сягають глибокої давнини, оновлюються у нових ситуаціях, а тому придумати жанрову форму неможливо, так як і неможливо придумати мову [2: 358].

Жанрові особливості роману-параболи розглянемо на прикладі твору Кобо Абе «Людина-коробка» (1973). В основі роману-параболи як жанрової модифікації інтелектуалізованої літератури покладено авторську філософсько-естетичну концепцію відчуження людини від себе самої, від свого духовного потенціалу, від суспільства. Буденне буття за межами коробки, дійсне – у коробці, тобто у втечі у світ власних переживань, відчуттів, рефлексії і саморефлексії. Параболічність романного метажанру пов'язана із розгортанням сюжету не лінійно (від експозиції до розв'язки), а по кривій – у віддаленні/наближенні оповіді від основної проблеми та прикінцевому поверненні до неї, яка розв'язана не у сюжеті, а лише у сприйнятті і міркуваннях читача. Цьому сприяє символіка параболи: образ коробки, яка стала ще одним шаром шкіри для людини, і оголеного тіла жінки – як символу життя у його первісному стані, не ускладненому суперечливими людськими стосунками, лише вона може врятувати людину від коробки, дати їй силу зберегти себе у ворожому до людини суспільстві. Саме тому роман починається і закінчується детальним описом коробки як пристанища для відчуженої душі, лише вкінці герой марно шукає у коробці місце для жінки.

Тема відчуження звучить як тема нереалізації власного «Я» у знеособленому світі. У романі багато сюжетних ліній, велика кількість персонажів, чітко визначена експозиція, у якій герой – людина-коробка, фотограф Сенсей розповідає не про події як такі, а їх відчуття у сприйнятті: «Одним словом, людина-коробка – я сам. Отже, людина-коробка, сидючи у коробці, розпочинає записи про людину-коробку» [11]. У романі використано особливий прийом впливу на читача: несподіваний поворот у розгортанні сюжету, здивування читача образом, метафорою, символікою тексту. Герой зростає з коробки: «вона (коробка – прим О.С.) – ще один шар шкіри, яка покриває твоє тіло».

Увесь твір це записки людини-коробки про людину-коробку, іншими словами – це взірець зафіксованої у записах рефлексії як думки про думку. Над сюжетно-фабульним планом твору (розповідь про те, як людина здійснює вибір свого істинного буття – у втечі в коробку, де прояви зовнішнього буття сфокусовані у прорізі для очей, відмовилась від несправжнього буття – у суспільстві, в якому байдужість, безликість, відчуження) домінує думка, судження, розмисел автора/героя над буттям у всіх його проявах: брудне місто, міське звалище, бездомний пес, бродяга, прекрасне жіноче тіло, дощ, запахи, звуки, відчуття тощо. Автор вустами героя звертається до читача з метою побудити його рефлексію про ідеальний світ гармонії, довіри, щастя: «Хто хоч раз намалює в своїй уяві безіменне місто, існуючий лише для безіменних жителів, – двері будинків у цьому місті, якщо їх взагалі можна назвати дверима, широко розкриті для всіх, будь-яка людина – твій друг, і немає потреби завжди бути напоготові, ходи на голові, спи на тротуарі – ніхто тебе не осудить; можеш спокійно гукнути до незнайомої людини, хочеш похвалитися своїм

співом – співай де завгодно і скільки завгодно, а скінчивши співати, завжди зможеш змішатися з безіменним натовпом на вулиці – хто хоч одного разу розмірсяв про це, того завжди підстерігає та ж небезпека, з якою не упорався А. (тобто втеча із реального світу «в коробку» – світ власної душі – прим.О.С.)» [11]. Тема відчуження звучить у романі як «параліч часу і параліч життєвого напрямку», нерухомість, застій, інерція, що відтворює парадоксальне афористичне судження героя: «Немає приводу вірити, але немає приводу і сумніватися. Немає приводу сумніватися, але немає приводу і вірити».

У результаті дослідження нами встановлено, що метажанровою специфікою інтелектуалізованої літератури є 1) естетична рефлексія її суб'єкта (у системі: автор-текст-герой-читач-дослідник) щодо осмислення проблем літератури і мистецтва взагалі; 2) когеренція *індивідуальної* свідомості – ідеали, цілі, вірування, знання, суспільні ідеї суб'єкта інтелектуалізованої літератури та форм *суспільної* – мова, філософія, наука, мораль, релігія, мистецтво, політика, право, міфологія.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іванишин В.П. Нариси з теорії літератури / В.П.Іванишин. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 256 с.
2. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества / М.М.Бахтин / Сост. С.Г. Бочаров; Текст подгот. Г.С. Бернштейн и Л.В. Дерюгина; Примеч. С.С. Аверинцева и С.Г. Бочарова. – М.: Искусство, 1979. – 424 с.
3. Мирошников В.М. Становление и развитие философского романа Леонида Леонова [Електронний ресурс]: дисс. ... доктора фил. наук: 10.01.01 / В.М.Мирошников. – Москва, 2001. – 483 с. – Режим доступу: <http://www.dissercat.com/content/stanovlenie-i-razvitie-filosofskogo-romana-leonida-leonova>
4. Спивак Р.С.. Русская философская лирика: Проблемы типологии жанров / Р. Спивак. – Красноярск: Издательство Красноярского университета, 1985. – 140 с.
5. Лейдерман Н.Л., Володина Е.Н. Соцреалистический метажанр и его потенциал // Русская литература XX века: закономерности исторического развития. Книга 1. Новые художественные стратегии / Н.Л. Лейдерман. – Екатеринбург: Уральское отделение РАН, Уральское отделение РАО, 2005. – 465 с.
6. Тынянов Ю.Н Ода как ораторский жанр / Ю.Н. Тынянов // Тынянов Ю.Н. Поэтика. История литературы. Кино. – М.: Наука, 1977. – 574 с.
7. Подлубнова Ю. Жанр и мета жанр: к проблеме разграничения [Електронний ресурс] // Доклад на международной научной конференции «Литературные жанры: теоретические подходы в прошлом и настоящем. VII Пospelovskie чтения» (Москва, МГУ им. М.В. Ломоносова, 22-23 декабря 2005 г.) / Ю.Подлубнова. – Режим доступу: <http://www.netslova.ru/podlubnova/meta.html>
8. Мажара Н.С. Теория метажанра в контексте литературы «non Fiction» / Н.С. Мажара // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – № 19 (230). – 2011, 65 – 69
9. Стужук О.І. Художня фантастика як метажанр (на матеріалі української літератури XIX – XX ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.01.06 – «Теорія літератури» / О.І. Стужук. – Київ, 2006. – 24 с.

10. Галич О.А. Вступ до літературознавства: [підручник для студ. вищ. навч. закл.] / О.А. Галич. – Луганськ : Вид-во «ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. – 288 с.
11. Кобо Абэ. Человек-коробка [Електронний ресурс] / Абэ Кобо. – М.: Зарубежная проза, 1988. – Режим доступу: <http://bookz.ru/authors/kobo-abe/yaschik/1-yaschik.html>

УДК 811.111: 82-1 (73)

Гач Н.О.
(Київ, Україна)

КОНЦЕПТ АМЕРИКАНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ (на матеріалі американських віршованих творів 1 пол. XX ст.)

У статті аналізується концепт Американська Ідентичність в американському поетичному дискурсі 1 пол. XX ст. з огляду на культурно-історичні цінності епохи модернізму.

Ключові слова: *концепт, фрейм, поетичний дискурс.*

В статье анализируется концепт Американская Идентичность в американском поэтическом дискурсе 1 пол. XX в., учитывая культурно-исторические ценности эпохи модернизма.

Ключевые слова: *концепт, фрейм, поэтический дискурс.*

The article analyzes the implementation and operation of the concept American Identity in American poetic discourse of the first half of the XX century from the point of view of cultural and historical values of Modernism.

Key words: *concept, frame, poetic discourse.*

У мові як особливій знаковій системі закріплена система образів, що є основою для формування світобачення мовної спільноти та безпосередньо пов'язана з її духовною та матеріальною культурою. Саме тому **актуальність** цього дослідження зумовлена зверненням сучасної лінгвістики до дослідження способів вираження та функціонування окремих культурних концептів американської мовної спільноти на рівні мовних засобів у рамках поетичного дискурсу.

Метою дослідження є виокремлення складових концепту **АМЕРИКАНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ** та аналіз їхнього функціонування в американських віршованих творах 1 пол. XX ст.

Матеріалом дослідження є віршовані твори таких американських поетів 1 пол. XX ст., як Е. Л. Мастерс, К. МакКей, Дж. Майлс, Р. Лоуел, С. Тіздейл, Ч. Резнікоф, Л. Ферлінгетті, Б. Гест, Дж. Спайсер.

На початку XX ст. пересічні американці втратили відчуття ідентичності, а нове століття потребувало нового типу поезії як реалістичного методу, що здаген відображати зрілий космополітичний досвід та вселяти довіру написаному як достовірному дослі-